

Після другої світової війни відбувається депортація татар, також греків, болгар та ін. народів, півострів опустів. В Криму було дуже важке економічне становище, а економічно-господарські зв'язки з Україною тісно перепліталися. Тому безглуздо було лишати на Росії такий тягар як Крим. 19 лютого 1954 р. було затверджено Президією Верховної Ради СРСР Указ "О передачи Крымской области из состава РСФСР в состав УССР от 19 февраля 1954 года".

Політики, беручи відповідальність за долю Криму на себе, повинні пам'ятати, що Крим міцно поєднаний з Україною електромережею, автошляхами, залізницею і системою водопостачання.

Проводячи підсумки своєї роботи, хочу зауважити:

По-перше, мешканцями Криму завжди були українці та їх безпосередні предки.

По-друге, непродумане ставлення до зрусифікованих прошарків населення сучасного Криму може закрити шлях цих людей до повернення в коло української культури. І, нарешті, останній висновок: історія українців в Криму є дуже актуальною проблемою. Дослідження на цю тему допоможуть людям зламати фальшиві стереотипи, створені російською владою. Це пекуча проблема наступного століття, і, очевидно, що позитивно розв'язати її можливо лише на основі всебічного врахування інтересів усіх народів Криму, й за умови шанування прав людини.

¹Михайло Грушевський. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991. – С.39;
²Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. – К., 1991 – С.36; ³Дашкевич Ярослав. Україна вчора і нині. Нариси, вступи, есе АН України. – К., 1993. – С.102; ⁴Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – Львів, 1990. – Т. 1. – С.247; ⁵Дашкевич Я. Україна вчора і нині. Нариси, вступи, есе АН України. – К., 1993. – С.103; ⁶Челеби Эвлия. Книга путешествия. – М., 1961. – Вып.1; ⁸Чумак В. А. Україна і Крим: спільність історичної долі. Феномен на межі Європи та сходу. – К., 1993. – С.32; ⁹Ковалевский М.Н. Путешествия Екатерины второй в Крым. – М., 1916. – С.33; ¹⁰Крым многонациональный // Вопросы и ответы. – Вып 1. – С.30; ¹¹Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1872 г. – Т.41; ¹²Дашкевич Я. Україна вчора і нині. Нариси, вступи, есе АН України. – К., 1993. – С.114; ¹³Наулко В. Національна культура в сучасній Україні. – С.168.

Медвідь Ф. (Україна)

КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕРНОЇ НАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Завершення ХХ ст. проходить під знаком національного відродження, або національного ренесансу, та посилення загального інтересу до національної проблематики. Розвал останньої найжорстокішої імперії світу і посилення дезінтеграційних процесів у ряді постсоціалістичних країн на Сході і в центрі Європи, модернізація традиційних західних суспільств і пожвавлення внаслідок цього національних почуттів, зростання національних рухів та посилення націоналізму в країнах, що розвиваються, – все це спричинило необхідність перегляду старих положень і вироблення альтернативних пояснень сучасних подій.

Модерна нація, як традиційно вважається, виникає у Європі в період Великої французької революції. Епоха націотворення (або "вік націоналізму") за термінологією американського дослідника Г.Кона, закінчується першою світовою війною.

На думку відомого українського націоналога О.Бочковського, модерна нація є викристалізованим суб'єктом суспільних процесів, усвідомленою і організованою спільнотою, продуктом розвитку народу, що охоплює етнічне і ще не сформовану масу як етногенний розчин чи сирівець нації. «Модерні нації розвинулися впродовж останніх майже двох століть із народів, що утворились протягом кільканадцяти попередніх століть. Модерна нація – кінцевий вияв новітнього культурно-історичного процесу. Народ – це давній витвір не лише історичного, а й природного процесу, вихідними моментами якого були розпорошені племена, поріднені кров'ю, тобто спільним походженням. Територія як спільна батьківщина об'єднувала народи.

Історія моделювала їхню душу, тобто свідомість власної відрубності та самотності. Модерна нація – витвір цієї національної свідомості та волі до незалежного існування”¹.

Початок формування української модерної нації, мабуть, доречно пов'язувати з національно-визвольною війною під проводом Богдана Хмельницького, коли українці виступали як цілісність і майже повністю перетворились в єдину козацько-селянську націю на всіх етнічних землях. Саме в цей час, як зазначає професор Н.Яковенко, відбувається народження цілісного образу козацько-руської України, в якому етнічна територія вперше стала ототожнюватися з теренами поширення устрєєвого (козацького) ладу, тобто державною, а народ набуває ознак політичної спільноти, яка увібрала все розмаїття прошаркових груп і навіть індивідуальних типів².

Отже, процес консолідації української модерної нації проходить на основі територіально-громадянського принципу навколо національної ідеї, зокрема головних етнокультурних цінностей українського народу.

Процес консолідації, тобто «стягування» в різних площинах (політико-державній, економічній і етнічній) національного організму, сучасної української модерної нації в силу територіальної та міжконфесійної роз'єднаності, неповноти соціальної структури тощо є незавершеним і до цього часу.

В умовах незалежної Української держави в рамках єдиного конституційного поля цей процес має істотні регіональні відмінності.

Закономірно постає питання про випрацювання методологічних принципів і концептуальних засад гуманітарної політики Української держави для завершення цього процесу.

Головним політико-державним чинником консолідації української модерної нації є створення збалансованої моделі державної влади, формування сталої партійної системи і забезпечення правових умов для розвитку і функціонування громадянського суспільства.

До правових засад консолідації української модерної нації потрібно віднести приведення у відповідність і кодифікацію норм права згідно з нормами діючої Конституції України і міжнародними правовими стандартами. Створення ефективної правової системи в Україні сприятиме національній консолідації, оскільки єдина система рівних для всіх громадян прав і обов'язків формуватиме у них почуття рівних можливостей для самореалізації саме завдяки національній ідентичності. І чим ефективніше українська нація зможе забезпечувати сприятливі умови для самореалізації особи, в тому числі і етнокультурні, тим інтенсивніше проходитиме процес національної ідентифікації і консолідації.

Реформування економіки в Україні якісно змінить галузеві і територіальні диспропорції, радикально оновить соціальну структуру, яка реально відтворюватиме групові інтереси, котрі об'єктивно спрямовані на забезпечення національної єдності і суспільної консолідації. Ринкова економіка, виробляючи єдину систему ділового спілкування, менеджменту, сприятиме таким чином, зокрема, подоланню ментальної фрагментальності української нації, зумовленої регіональною, конфесійною і відомчою замкнутістю.

В етнокультурній сфері головним є формування через систему освіти, громадські структури і творчі колективи соборної громадянської культури, яка органічно поєднуватиме традиційні етнокультурні цінності українського народу з цивілізованими цінностями національних меншин, що сприятиме консолідації української модерної нації і підняттю її міжнародного престижу.

Сучасний етап розбудови і розвитку національної соборної Української держави ставить завдання чіткого усвідомлення і визначення цілого комплексу пріоритетів і національних інтересів як базових засад послідовної і цілеспрямованої внутрішньої і зовнішньої політики. Пріоритетними національними інтересами України є:

– створення громадянського суспільства, підвищення ефективності органів державної влади та місцевого самоврядування, розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини;

– досягнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності, гарантування прав української нації та національних меншин України;

- забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів;
- створення самодостатньої соціально орієнтованої ринкової економіки;
- забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства;
- збереження та підвищення науково-технологічного потенціалу;
- зміцнення генофонду українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу;
- розвиток української нації, історичної свідомості та національної гідності українців; розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності громадян усіх національностей, що складають український народ;
- налагодження рівноправних та взаємовигідних відносин з усіма державами, інтегрування в європейську та світову спільноту⁶.

Ми зупинимося на аналізі пріоритетних національних інтересів, що прямо замикаються на консолідації української модерної нації, тобто мова йде про “досягнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності, гарантування прав української нації та національних меншин України” та “розвиток української нації, історичної свідомості та національної гідності українців; розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності громадян усіх національностей, що складають український народ”.

Відповідно до чинної Конституції України, “Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України”. У ст. 11 Конституції України, як бачимо, конституційно закріплено два основних напрямки політики держави – сприяння “консолідації та розвитку української нації” та розвитку “історичної свідомості, традицій і культури” української нації. Ст. 10 Конституції України закріплює статус української мови як державної.

Консолідації української політичної нації сприяє також конституційне закріплення розвитку “етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України”, тобто конституційно визначається також характер та цілі політики держави щодо корінних народів і національних меншин. Відповідно до чинного законодавства України “до національних меншин України належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного усвідомлення та спільності між собою” (ст. 3 Закону України “Про національні меншини в Україні”). Відповідно до Конституції України українська держава сприяє консолідації і розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності всіх національних меншин України, що складають український народ.

Проголошення Української незалежної соборної держави аж ніяк не означає остаточного розв'язання національної проблематики і повнокровного втілення у життя національної ідеї.

Слід окремо сказати про значення національної ідеї для консолідації української модерної нації. Національна ідея відображає глибинний рівень національної свідомості, виступає всіма формами рефлексії нації (людини) над питаннями сутності національної спільноти та сенсом її існування. Вона відображає також сукупність ціннісних орієнтацій нації, спрямування мислення народу, здатність відчувати і діяти співзвучно національним інтересам. Національна ідея, виступаючи як своєрідний духовний стан народу, його менталітет, формується залежно від традицій, культури нації, всього середовища буття людини і водночас сама впливає на них, існує як “животворна свідомість”, як джерело культурно-історичної динаміки нації. Реалізація національної ідеї постає як національний ідеал, що має інтегративний характер і спрямований на позитивний результат.

Національна ідея включає прагнення до ідеального самовлаштування нації в економічній, духовній і культурній сферах, у соціальному устрої. Вищим виявом національної ідеї є розуміння політичної мети нації, що виступає як внутрішній чинник нації, її життєствердження як дієвого учасника політичного життя. Національна ідея виходить з концепції пріоритету нації і полягає у забезпеченні свободи і незалежності.

Національну ідею не можна зрозуміти без врахування особливих умов життя народу протягом його історії. Українська національна ідея виникає разом з виникненням самої

України і проходить ряд етапів у своєму розвитку, зберігаючи в основному свою сутність, але змінює форму, сферу дії, функціональне призначення і глибину вираження. Вона виступає складним соціально-культурним, політичним феноменом, що служить консолідації нації для неефективнішої реалізації завдань українського національного відродження, яке має комплексний характер і виступає як цілісний процес становлення і розвитку власної національної державності, пробудження національної самосвідомості і гідності, розвитку національної культури і мови, утвердження економічної незалежності. Суть його полягає в реалізації національної ідеї та втіленні в ній національного інтересу у всіх сферах життєдіяльності української нації. Пріоритетом національного відродження виступає досягнення національної незалежності і побудова Української соборної демократичної держави⁷. На теперішньому етапі консолідації української модерної нації важливим є об'єднання в межах національної ідеї, національного відродження та реального процесу виживання, де інтегративною виступає екологічна ідея⁸.

Українська національна ідея виходить з автохтонності української нації і формується на базі екзистенціально-гуманістично орієнтованої національної ментальності українського народу. Вона базується на глибокому усвідомленні приналежності кожного українця до української національної спільноти, ідентифікації його з цією спільнотою, формуванні уявлень про її типові риси, етнічну територію, мову, уявлень про її історичні та духовні цінності. Важливою рисою української національної ідеї є її укоріненість в історичному минулому, піклування про історичну долю нації в теперішньому, а значить – розуміння суті нерозв'язаних проблем, національних інтересів, поступу українського народу.

Як основа функціонування української нації, серцевина її духовних інтересів і наріжний камінь її соціально-політичних прагнень, українська національна ідея виступає всеохоплюючою і означає державність, власновладність, суверенітет і соборність. Суть її полягає у вираженні прагнень українського народу до свободи, до завоювання економічної, політичної і культурної незалежності та повнокровне утвердження репрезентувати себе самостійно у міжнародних зносинах.

Отже, історичне призначення української національної ідеї не вичерпується проголошенням незалежності України. “Необхідність суспільної консолідації не втрачає своєї актуальності. Навпаки, зі здобуттям Україною незалежності вона набула сили вищого імперативу. Народ, суспільство можна згуртувати, на думку Президента України Л.Кучми, тільки на ґрунті всеохоплюючої, зрозумілої і близької кожному національної ідеї”⁹. Тепер – справа за розбудовою Української соборної держави, радикальним перетворенням суспільства і завершенням процесу консолідації української модерної нації, що є кінцевим виявом національного відродження.

Найсуттєвішим складником української національної ідеї, враховуючи попередній історичний досвід, є соборність і державність України, тобто прагнення жити разом у самостійній державі, що, єдине, зможе забезпечити всі інші складники народної мрії включно зі свободою і справедливістю. “Тільки державне існування нації, – писав М.Сціборський, – вповні здійснює і посилює чинний характер самої національної ідеї. Тому основне завдання нації полягає в поширенні її державних меж насамперед на цілий, пов'язаний з нею, етнографічний простір. За цим промовляє не тільки духовна й фізична *неподільність* нації, але й усі підстави її майбутнього. Неможливість чи невміння досягнути свого *державного об'єднання* позбавляє націю передумов дальшого належного росту, а навіть спроможності правильно виконувати свої життєві функції”¹⁰.

Проблема збереження соборності, тобто єдності на основі толерантності, свободи, демократії, віротерпимості і культури в широкому синтетичному розумінні слова, територіальної цілісності молодій Українській державі в теперішній геополітичній і воєнно-стратегічній ситуації дуже тісно пов'язана зі станом консолідації української модерної нації на базі національної ідеї, станом громадянського суспільства, рівнем політичної, правової і громадянської культури, в цілому із загальнонаціональною злагодою.

¹Бочковський О. Вступ до націології. – К., 1998; ²Яковенко Н. Нарис історії України з

найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997; ³Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10; ⁴Медвідь Ф., Макаровський І. Національна ідея, національне відродження, національна консолідація та ідеологія // Проблеми української нації і української національної ідеї та шляхи державотворення. Дослідження, переклади, публікації : Зб. Наук. праць. – Івано-Франківськ, 1998. – Вип. УІ; ⁵Медвідь Ф. Українська національна ідея як феномен політичної науки // Українська національна ідея та процес державотворення в Україні. – Львів, 1998. – Вип. VI; ⁶Доповідь Президента України Леоніда Кучми на урочистому засіданні, присвяченому 80-річчю проголошення Західноукраїнської Народної Республіки // Урядовий кур'єр. – 1998. – 3 листопада; ⁷Сціборський М. Націократія. – Прага, 1936.

Мирончук А. (Україна)

РОЛЬ КОЗАЦЬКО-СТАРШИНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ВІДСТОЮВАННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТОЛІТТЯ

Одним із визначальних та чи не найвагомим чинником та ознакою нації, поряд з такими, як етно-антропологічні особливості, мова, риси національного характеру та світосприйняття, які знаходять свій вияв у національній культурі, є національна самосвідомість. Формована у час утворення нації, національна самосвідомість постає не лише як ідентифікація, тобто віднесення себе до тієї чи іншої національності, але як більш складна структура, яка включає уявлення про територію, культуру, мову, історичне минуле свого народу і передбачає наявність не тільки пізнавальних, а й емоціональних компонентів.

Лише сформована національна самосвідомість, на думку Л.Г.Мельника, дає змогу народу виразити свої інтереси, волю, настрої переконання та світосприйняття¹.

В процесі формування нової еліти формувалась й її свідомість.

З утворенням в Гетьманщині соціальної ієрархії, Москва вже мала справу із складним суспільним організмом з різноманітними групами – козаками, шляхтою, міщанами, духовенством. За словами З.Когута, це був тип такого суспільства, яке перш за все визначала сильна регіональна самосвідомість².

Боротьба Гетьманщини з російським централізмом, яка серйозно розпочалася за Петра I, апогею свого досягла за часів правління Катерини II. Представники козацької старшини як учасники цієї боротьби ставали захисниками національних традицій і прихильниками українського культурного відродження.

Політична автономія Гетьманщини, інститути самоврядування, соціальний устрій та адміністративна практика, – усе це отримало назву “малоросійських прав та вольностей”. Незважаючи на внутрішню їх суперечливість, можливо, нечіткість визначення, представники Гетьманщини визнавали їх “колективним символом певних політичних, соціальних й адміністративних норм, обґрунтованих законом та історичною традицією. Вони – ці права та привілеї - сформували досить міцну систему, яка глибоко укорінилася в колективній свідомості суспільства”³.

Політичні перипетії накладали відбиток і на свідомість суспільства. Повною мірою патріотична настроєність та самосвідомість козацької старшини проявилась у вересні 1763 р. на Генеральній раді старшини у Глухові. Крім судових питань, рада розглянула питання української автономії, що було до певної міри несподіванкою, оскільки згідно з гетьманським універсалом рада скликала тільки для розгляду питань судочинства⁴.

Рада розглянула становище в Гетьманщині і обговорила заходи по відродженню її колишнього стану. Основною ідеєю виступу анонімного оратора (Т.Ф.Литвинова висунула тезу, що цим промовцем був Г.Полетика)⁵ було те, що занепад Гетьманщини можна зупинити, поновивши її політичну автономію та традиційні права.

Виключно автономістичною за своєю суттю була петиція і резолюція, складені радою. Глухівська петиція чи не вперше показала досягнення повного порозуміння між гетьманом і